

KİTÂBİYAT

Hophopnâme (Seçmeler)

Mirze Elekber Sabir

Çev. İsa Öztürk

İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007. xii + 188 sayfa.

“Tercüme bizim nazarımızda, mekanik bir nakil hareketi değildir. Herhangi bir eser, ana dile geçirilmiş sayılabilmek için bu işi yapanın, müellifin zihniyetini benimsemesi, daha doğrusu müellifin mensup olduğu cemiyetin kültür ruhuna gerçekten nüfuz etmesi lâzımdır. (...) Her anlayış bir yaratma olduğuna göre, iyi bir mütercim, büyük bir müellif kıymetindir.”¹

Hasan Âli Yücel

Öyle bir tercüme kim ruh-i Şekspir görcek
Ağladı ruh-i Othello'yla beraber özüne
Ah mütercim diye bir odlu tufürcek attı
Şüphesiz düştü o da tercüme-kârın gözüne²

M. A. Sabir

- 1 H. Â.Yücel'in bu ifadeleri *Tercüme* dergisi için yazdığı “önsöz”den alıntılanmıştır. *Tercüme*, c. 1, sy. 1 (19 Mayıs 1940), s. 2.
- 2 Çeviri metnine de alınan (s. 236/186) bu şiiri Sabir, *Othello* eserinin Haşım Bey Vezirov (1868-1916) tarafından Azerbaycan Türkçesi'ne yapılmış tercümesi üzerine yazmıştır. Mirze Elekber Sabir, *Hophopname*, haz. Memmed Memmedov (Bakü: Şerg-Gerb, 2004), c. 2, s. 251.

Son dönem Türk-İslâm düşüncesine ilişkin metinlerin ciddi biçimde araştırılmasının kültürel kimliğimizi idrak etmemiz, mevcut dünyaya ve olaylara bakış açımızı zenginleştirmemiz, geleceğimizi oluşturmamız açısından ne denli önemli olduğu şüphe götürmez bir gerçekliktir. İster telif ister tercüme isterse de uyarılama şeklinde olsun, söz konusu alanla ilgili çalışmaların başlı başına şâyân-ı takdir olduğu; fakat günümüzdeki çalışmalara katkıda bulunması için akademik ilkelere uyması gerektiği kanaatindeyiz. Zira, felsefi bir sistem inşa etmiş olmasalar bile, toplumu ilgilendiren çeşitli problemler üzerine düşünen ve çözüm üretmeye çalışan entellektüellere ait eserlerin günümüz Türkçe'sine aktarılması, her şeyden önce bize tevarüs etmiş fikrî mirasa ilişkin anlama/ anlamlandırma faaliyeti olmalıdır. Aşağıda, XX. yüzyıl Azerbaycan Türk düşünürlerinden Mirza Ali Ekber Sabir'e ait *Hophopname* adlı eserin İsa Öztürk tarafından yapılan ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi'nden çıkan çevirisine³ dair değerlendirmelerimizde de bu bakış açısını esas alacağız.⁴

Sabir, Azerbaycan'da satirik akımın kurucusu, yeni hiciv şiirinin Doğu edebiyatındaki en önemli temsilcilerindendir. Tam adı Mirza Ali Ekber (Elekber/ Alekber) Sabir Tahirzâde Şirvânî olan yazarımız 30 Mayıs 1862'de Şamahı'da doğdu. Dönemine nazaran hem klasik hem de modern bir eğitim aldı; yedi yaşındayken mahalle mollahânesine verildi. 1874'te Şamahı'da Seyyid Azim Şirvânî'nin (1835-1888) açtığı, Rusça ve Türkçe derslerin okutulduğu usûl-i cedîd okuluna yazıldı. Fakat iki sene sonra babasının baskısı yüzünden okulu bıraktı. Çevresindekilerin olumsuz tepkilerine rağmen şiir yazmaya devam eden düşünürümüz, kendisine "Sabir" mahlasını seçerek Seyyid Azim Şirvânî'nin başkanlık ettiği "Beytüssefâ" şiir meclisine devam etti. 1901'den itibaren sık sık görüşmeye başladığı Abbas Sihat'in (1874-1918) Avrupa şiirine dair bilgilerinden faydalanarak İran ve Osmanlı edebiyatı hakkında edindiği zengin şiir birikimini geliştirdi. Yeni şiirin nasıl olması gerektiği hususundaki devamlı tartışmaları, edebiyatın sosyal hayattaki fonksiyonuyla ilgili tavrının değişmesine neden oldu. Hiç kuşkusuz, 1884 ve 1885-1886 yıllarında Horasan bölgesine, Sebzevâr, Nişâbur, Buhara ve Semerkant'a yaptığı se-

3 Mirze Elekber Sabir, *Hophopname (Seçmeler)*, çev. İsa Öztürk (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), xii + 188 s.

4 Kitabın mütercimi olarak görünen İsa Öztürk çevirinin kaynağını belirtmemişse de, kendisinin "Önsöz"deki ifadelerine dayanarak bunun, *Hophopname*'nin ikinci neşrinin [*Hophopname: Şâir-i Şehir Sabir Tahirzâde'nin Eserleri*, nşr. Tahirzâde (Bakü: Kaspi Matbaası, 1914), IX+337 s.] tıpkıbasımı [Mirze Elekber Sabir, *Hophopname*, haz. Vagîf Sultanlı (Bakü: Turan, 2002), 368 s.] olduğunu söyleyebiliriz. Mütercimim bu neşri niçin esas aldığı anılamasak da çeviriyi karşılaştırmak için faydalanacağımız kaynak, kitabın 1914 basımı olacaktır. Değerlendirmeler sırasında verdiğimiz numaralardan ilki bu baskıdaki, ikincisi ise İsa Öztürk tarafından yapılan çevirideki sayfalara işaret etmektedir.

yahatlerinde, Türk ve İslâm dünyasının durumuna, toplumsal problemlerine ilişkin edindiği tecrübe de bunda etkili olmuştur.⁵

1903'te *Şarkı Rus* gazetesinde ilk şiiri yayımlanan Sabir'in gerçek istidadı ve edebî başarısının, Celil Mehmedkuluzâde'nin (1886-1932) başyazarlığını üstlendiği *Molla Nasreddin* dergisiyle ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Onun 1906-1911 yılları arasında bu dergide genellikle "Hophop"⁶ takma adı ile yayımlattığı mizahî şiirleri, Azerbaycan edebiyatı tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Toplumsal hayatın tüm alanlarına ışık tutan; millet, dil, mezhep, eğitim, taklide dayalı gericilik ve Batıcılık, tembellik, rüşvet, sübyancılık, işçi ve kadın hakları gibi pek çok farklı konuyu içeren hicivleri sadece Azerbaycan'da değil, kısa zamanda İran, Türkiye ve bütün Orta Asya'da yankı uyandırmıştır. Fakat cahil din adamlarını, acımasız servet sahiplerini, aydın geçinenleri, millet namına konuşan sahtekârları, devlet memurlarını eleştirmesi, kalabalık ailesini sabun hazırlayıp satmakla geçindiremeyen Sabir'in hayatını daha da zorlaştırmış, toplum tarafından dışlanmasına neden olmuştur. Nitekim 1908'de "Mekteb-i Ümit" isminde özel bir usûl-i cedîd okulu açmışsa da insanların itimatsızlığı yüzünden bu işi bir yıldan fazla sürdürememiş, öğretmenlik alanındaki diğer çabaları da olumlu bir sonuç vermemiştir. Acıklı bir hayat geçiren, yaptığı büyük hizmetler karşısında devamlı hakaret ve tehditlerle yüzleşen Sabir, dönemin gazete haberleriyle de tescillendiği gibi, 12 Temmuz 1911'de karaciğer hastalığından Şamahı'da vefat etmiştir.⁷

- 5 bk. Abbas Sihat, "Sabir'in Tercüme-yi Hâli", *Hophopnâme* (Bakü, 1914), s. 3-13; Yavuz Akpınar, "Sabir Mirza Alekber", *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı), 2008, c. 35, s. 345-346. Şunu da hemen belirtelim ki Yavuz Akpınar'ın gösterdiği kaynaklardan birinin (Adnan İnce, "Gül ü Nevruz Mesnevileri ve Sabir'in Eserlerinden Seçmeler", *JTS*, XXII [1998], s. 130-131) teknik bir yanlışlık eseri burada bulunduğunu düşünmekteyiz. Zira söz konusu makale M. A. Sabir'den değil, Sabir Mehmed Parsa'dan (ö. 1680) bahsetmektedir.
- 6 Bir kuş ismi olan söz konusu takma adın tarihçesiyle ilgili iki görüş bulunmaktadır: Celil Mehmedkuluzâde'nin hatıratında bunun *Molla Nasreddin* dergisi idaresi tarafından, Selman Mümtaz'ın hatıratında ise, yazarın arkadaşı Meşhedî Habîb tarafından verildiği söylenir. bk. Celil Memmedguluzâde, "Sabir Baresinde Hatıratım", *Müasirleri Sabir Hakkında* içerisinde, haz. Abbas Zamanov (Bakü: Azerbaycan Uşag ve Gencler Edebiyatı Neşriyatı, 1962), s. 158; Salman Mümtaz, *Azerbaycan Edebiyatının Gaynagları*, haz. Rasim Tağiyev (Bakü: Avrasya Pres, 2006), s. 433.
- 7 H.İ. Gasimov, "Şairin Ölümü", *Kaspi*, sy. 158 (16 Temmuz 1911), *Müasirleri Sabir Hakkında* içerisinde, s. 28; *Hophopname*, (Bakü, 1922), s. 16; Cefer Hendan, *Şairin Heyatı* (Bakü: Genclik, 1977), s. 83. Sabir'in hayatı ve şiirlerinin içeriğiyle ilgili ansiklopedik bilgi için bk. Firidun Hüseyinov, *Molla Nesreddin ve Molla Nesreddinçiler* (Bakü: Yazıcı, 1986), s. 130-161; "Sabir", *Azerbaycan Sovet Ensiklopediyası* (Bakü, 1984), c. 8, s. 242-243; Vilayet Muhtaroglu, "Mirze Elekber Sabir", *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (Nesir - Nazım)*, haz. Heyet (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993), c. 4, s. 83-86.

Klasik şiir geleneği ile yeni şiir arasında bir asırlık uçurum açan,⁸ sosyal demokrat karakterli, realist bir edebî ekolün temsilcisi olan Sabir'in şiirleri, ölümünün ardından arkadaşları tarafından kitap hâline getirilmiş ve kullandığı imzasından dolayı *Hophopname* olarak adlandırılmıştır. 1912'de yapılan ilk baskıda⁹ arkadaşı Abbas Sihat'ın yanı sıra Mahmut Bey Mahmutbeyov (1849-1923), Mehdi Bey Hacinski (1879-1941) ve Seyid Hüseyin'in (1887-1938) büyük emekleri olmuş,¹⁰ kitabın "Mukaddime"sini Mahmut Bey Mahmutbeyov, Sabir'in hâl tercümesini ise Abbas Sihat yazmıştır.¹¹ Daha sonra Azerbaycan Türkçesi'yle defalarca yayımlanan ve Farsça, Rusça, İngilizce gibi çeşitli dillere tercüme edilen *Hophopname* Türkiye'de ilk kez Mecit Doğru tarafından 1975'te neşredilmiştir.¹² Bu kitabı, daha sonraki çalışmalara esas olması için orijinal hali, yani Azerbaycan Türkçesi ile arz ettiğini söyleyen Mecit Doğru, yazdığı "Önsöz"de *Hophopname*'nin 1960 Bakü baskısını esas aldığını belirtmiş (s. V), Sabir'in, A. Vahap Yurtsever'in makalesinden alınmış biyografisine (s. VII-XI), ayrıca şiirlerin içeriğine ilişkin bir yazıya da yer vermiştir (s. XIII-XVI). Yine manzumelerin konu ve yıllarına göre tasnifi, sekiz adet renkli karikatür, sözlük (s. 457-482), yanlış doğru cetveli (s. 483-493) gibi ayrıntılar neşri hazırlayanın akademik ciddiyetinden haber vermektedir.¹³

Burada tanıtmayı amaçladığımız neşre geri dönersek, İlber Ortaylı tarafından kaleme alınan "Sunuş"tan (s. V-VI), mütercim İsa Öztürk'ün "Önsöz"ünden (s. VII-IX) ve seçilmiş şiirlerin çevirilerinden (s. 1-188) oluşan kitap hakkındaki değerlendirmelerimize, "Önsöz"e dair fikir beyan etmekle başlamayı uygun buluyoruz. Hemen belirtelim ki buradaki temel eleştiri, Sayın Öztürk'ün bilgilerin büyük kısmını yanlış/yetersiz kaynağa istinaden vermesine, yapılan atıfların kaynağını kontrol etmemesine, bunları teyit etme veya açıklama gibi

8 Abbas Sihat, "Sabir'in Tercüme-yi Hâli", *Hophopnâme* (Bakü, 1914), s. 10.

9 *Hophopname: Şâir-i Şehir Sabir Tahîrzâde'nin Eserleri*, Nâşir: Merhûm Sabir'in Zevcesi B[illürnisa] Tahîrzâde, I. Hisse (Bakü: İsa Bey Aşurbeyli'nin "Kaspi" Matbaası, 1912), 104 s.; Söz konusu neşrin 1913'te yapıldığına dair tartışmalar için bk. Abbas Zamanov, *Sabir ve Mûasirleri*, s. 81-84.

10 Aynı şahıslar ikinci neşir için kurulmuş komisyonun da üyeleri olmuştur. Abbas Zamanov, *Sabir ve Mûasirleri*, s. 87.

11 Ali İskender Caferzâde, "Medhal", *Hophopname*, üçüncü baskı (Bakü: Azerbaycan Halk Maarif Komisarlığı Neşriyatı, 1922), s. III.

12 Mirze Elekber Sabir, *Hophopname*, haz. A. Mecit Doğru (Ankara: Atak Matbaası, 1975), xxiv + 493 s.

13 Bunun yanı sıra düşünürümüzün şiirlerinin bir kısmı Türkiye'deki bazı makale ve kitap bölümlerinde neşredilmiştir. bk. Ali Genceli, "Şirvanlı Sâbir Tâhir-zâde 'Hop hop', *Türk Amacı*, yıl 1, sy. 2 (İstanbul, 1942), s. 74-80; yıl 1, sy. 3 (İstanbul, 1942), s. 109-115; Mir Celal, Fîridun Hüseyinov, *Örneklele XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı*, haz. Kemal Yavuz, Erol Ülgen (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2000), s. 118-155; Vilayet Muhtaroglu, "Mirze Elekber Sabir", s. 86-123.

bir çaba gütmemesine yöneliktir.¹⁴ Öncelikle, hakkında “Fuzulî’den sonra gelen ikinci büyük Azeri şairi” (s. VII) tarzında abartılı cümlelere yer verilen; fakat hayatının büyük bir kısmına (örneğin seyahatlerine) değinilmeyen, tam ismi dahi zikredilmeyen şairin, hangi kaynaktan nakledildiği belirsiz, 12 Eylül 1911 vefat tarihi yanlıştır. Yine mütercimim belirttiklerinin aksine, ne Sabir’in sağlığında *Hophopname* isminde bir eser yayımlamaya çalıştığı ne de kitabın 1914’te yapılan ikinci neşrinin “tam basım” (s. IX) olduğu söylenebilir.¹⁵ Mütercimim, “Millet nice kapkaç olur olsun ne umurum!” başlığıyla çevirdiği “Millet nece târâc olur olsun, ne işim var!” (s. 15-16/3-4) isimli şiirin Sabir’e aidiyeti konusundaki bazı tartışmalardan haberdar olmadığı da anlaşılacaktır.¹⁶ “Biz eserin tamamının Türkçe’ye gereğince çevrilmesinin mümkün olmayacağını anlayınca bir seçme yapıp sunmayı düşündük, öyle de yaptık” (s. IX) cümlesine gelince bu, çevirideki yöntem eksikliğinin en iyi ifadesidir.

İlber Ortaylı tarafından yazılan “Sunuş”, kitabın akademik açıdan belki de en sağlam kısmını oluşturmaktadır. Aslında paragraflar arasındaki kopukluğu, Ortaylı’nın ilk Farsça gazetesinin Tiflis’te yayımlandığı görüşünü ve “insan toplumları” ibaresini yadırgamış olmakla beraber, bu ifadeleri burada değerlendirmeye veya kontrol etme gibi bir amaç da gütmüyoruz. Söz konusu metinde, XIX. yüzyıl Kafkasya’sında ve Rusya’sında ortaya çıkan fikrî-siyasî gelişmelere, iki bölge arasındaki etkileşime, dönemin yetiştirdiği Sabir ve onun *Molla Nasreddin*’le ilişkisine ana hatlarıyla değinilmişse de, bize göre “Sunuş”un niçin yazıldığı ve “çeviri”nin genel yapısıyla ne kadar uyumlu olduğu mevcut bilgilerden daha önemlidir. Buna bağlı tespitlerimize ise kitabı okurlara tanıttıktan sonra döneceğiz.

“Önsöz” ve “Sunuş” hakkındaki görüşlerimizin ardından, kitabın kapağında yer alan ve bu değerlendirmeyi yazıya dökmemize neden olan “Azerice Aslından Çevirip Uyarlayan” ibaresine Sabir’in düşünceleri bağlamında değinmek istiyoruz. Tabii ki XX. yüzyılın başlarında Azerbaycan’da geniş yankı bulan ve farklı gruplaşmaların teşekkülüne neden olan dil tartışmalarını bu

14 İsa Öztürk burada, *Hophopname*’nin Bakü’de 2002’de yayımlanan neşrine Vakıf Sultanlı’nın yazdığı “Milletin Vicdan Sesi” başlıklı “Önsöz”den yararlandığını ifade etmiştir (s. ix). Söz konusu neşre yöneltilen tenkitler için bk. *Hophopname* (Bakü, 2004), c. 1, s. 22-33.

15 Örneğin 1320 Tebriz baskısı, 1914 Bakü baskısında bulunmayan “Ekinci ve Han” isimli ilave bir şiiri de ihtiva etmiştir. Sabir, *Hophopname*, nşr. Tahirzâde (Tebriz: Hilal Nasirî Kütüphanesi, 1320 hş.), s. 217-218. Eserin farklı baskıları arasındaki mukayese için bk. Memmed Memmedov, “Hophopname’nin Neşri Tarihinden”, *M. E. Sabir (Megaleler Mecmuesi)*, haz. Abbas Zamanov v.dğr. (Bakü: Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyyatı, 1962), s. 215-243.

16 bk. Celil Memmedguluzâde, “Sabir Baresinde Hatiratım”, *Müasirleri Sabir Hakkında* içerisinde, s. 157; Abbas Zamanov, *Sabir ve Müasirleri*, s. 129-140.

sayfalara taşımak gibi bir niyetimiz yok. Amacımız, Sabir tarafından ateşli bir şekilde savunulan düşüncelere tam karşı bir ifadenin kendi eserinin başucuna yerleştirilmesinin anlamsızlığını göstermek, bunun yazara karşı yapılmış bir haksızlık olduğunu ortaya koymaktır.

Her şeyden önce Sabir'in, Osmanlıca'yı Arapça ve Farsça'dan ayrı müstakil bir dil, Türkçe olarak kabul ettiğini belirtmek isteriz. Örneğin, Selman Mümtaz'ın (1884-1941) hatıratına göre klasik Osmanlı şairleri arasında Ziya Paşa ile Namık Kemal'i beğendiği anlaşılan Sabir, onları aynı zamanda Türk şairleri olarak da anmaktadır.¹⁷ Yine arkadaşı Abbas Sihat'e yazdığı bir mektubunda, kendisini tedavi eden doktor hakkında aktarmış olduğu aşağıdaki düşüncelerini, Sabir'in Osmanlıca ve Türkçe'nin ayniyetine dair kanaatini ifade etmesi açısından son derece manidar buluyoruz:

Burada bir nefer Kandemirof adlı doktor var. İran konsulunun mahsûsi hekimidir. Rusya'da ve Yevropa'da [ilim] tahsil etmiştir, Osmanlı Türkçesi'yle de güzelce danişır. Gittim onun yanına beni muayene etti. (...) Onun bu ibaresi gâyetten benim hoşuma gitti. Türklere muhabbetimin kesretinden, hayal ettim ki bu adamın danişığı yalnız bana ilaştır!¹⁸

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta ise Sabir'in Türkçe'nin, Osmanlıca'yla beraber diğer bütün Türk lehçelerini ihtiva ettiğini ve bunların arasında tercüme değil, en fazla uyarılma yapılabileceğini savunmuş olmasıdır. Sabir ile Alikulu Gamküsar (1880-1919) arasında geçen tartışmayı bilen, dolayısıyla aşağıdaki tâziyânelerden¹⁹ haberdar olan herkes için bunu ispat etmek oldukça kolaydır. "Önsöz"deki ifadelerine bakılırsa, tercüme edilmesinin mümkün olmadığı mütercim tarafından anlaşılan (s. IX) aşağıdaki şiirleri olduğu gibi veriyor, okurların anlama konusunda fazla zorlanmayacaklarını düşünüyörüz:

"Osmanlıcadan tercüme Türke" bunu bilmem

Gerçek yazıyor Genceli yâinki henektir

Mümkün iki dil birbirine tercüme amma

"Osmanlıcadan tercüme Türke" ne demektir?!²⁰

İlk defa "A.S." (ع.ع.ص.) imzasıyla *Güneş* gazetesinde yayımlanmış (17 Kasım 1910, sy. 70) söz konusu tâziyâneyi Sabir, yine *Güneş* gazetesinde

17 Salman Mümtaz, *Azerbaycan Edebiyyatının Gaynagları*, s. 433.

18 Sabir'in ölümünden kısa bir süre önce yazdığı bu mektubun tam metni için bk. *Hophopname* (Bakü, 1914), s. 336-337; *Hophopname* (Bakü, 2004), c. 1, s. 235-236; *Hophopname* (Ankara, 1975), s. X.

19 Kamçı, kırbaç anlamlarına gelen "tâziyâne" kelimesi küçük mizahî şiirlere verilen bir isimdir. Altaylı, c. 2, s. 1110.

20 *Hophopname* (Bakü, 1914), s. 247.

“Gence’den Bize Yazıyorlar” adı altında imzasız bastırılmış (14 Kasım 1910, sy. 67) şu haberden dolayı kaleme almıştır:

Gence Neşr-i Maârif Cemiyeti, Mirza Muhammed Ahundof’un *Rüyam* nâm eserini bastırıp ve neşre başladı. Müşarünileyhin Osmanlıca’dan tercüme edilmiş *Nedâmet* nâm eseri dahi Dram Cemiyeti tarafından neşredildi.

Müellifin, aslında ciddi bir tenkit niteliği taşıyan ve “ana dili” tartışmalarındaki safını belirleyen bu tâziyânesi, döneminin bir başka aydını A. Gamküsar’la karşılıklı tartışmasını tetikler. A. Gamküsar, Sabir’e cevap olarak *Güneş* gazetesinde (26 Kasım 1910, sy. 78) yayımladığı tâziyânede, Arapça’dan daha zor olan Osmanlıca’nın, “tercüme” sözcüğü kullanılabilecek kadar Türkçe’ye yabancı olduğunu savunur. Sabir ise Osmanlıca ve Türkçe terimleriyle aslında aynı dilin kastedildiğini ve aradaki farkı ifade için gereken doğru kelimenin “tahvîl-i ibâret” (uyarlama) olduğunu anlatmak üzere aynı gazetede (2 Aralık 1910, sy. 82) yeni bir şiir yayımlar:

“Tahvîl-i ibâret” sözünü “tercüme” sanmak
Mektepli çocuklar da bilir kim bu hatadır;
Bir böyle hata kelme muharrir kaleminden
Cârî olur ise edebiyata beladır²¹

Bu şiir üzerine A. Gamküsar, *Güneş* gazetesinde başka bir tâziyâne yayımlamışsa da (15 Aralık 1910, sy. 92), tartışmaya son nokta gazetenin 102. sayısında neşredilen “A.T.” (ت.ع.) imzalı bir makaleyle konulmuş, Osmanlı Türkçesi’yle Azerbaycan Türkçesi’nin aynı dilin iki farklı lehçesi olduğuna dikkat çekilerek Sabir’in haklılığına işaret edilmiştir.²² Bütün bu anlatılanları dikkate alarak kapak kısmındaki ifadenin en azından “Azerbaycan Türkçesi’nden Uyarlayan” şeklinde değiştirilmesi gerektiğini önemle belirtiyor, konuyu fazla uzatmamak için de “Âzerî” kelimesinin yanlış bir kullanım olduğunu söylemekle yetiniyoruz. Elimizde ciddi bir akademik çalışmanın olup olmadığını göstermek için kitaptaki tahrifatı birkaç başlık altında toplamanın yerinde olacağını düşünüyoruz:

1. Aşağıda vermiş olduğumuz terkiplerden de görüldüğü gibi Osmanlıca ibarelerin okunuş ve yazılışında bazı hatalar göze çarpmaktadır.

21 “A. Gamküsar’a Cevap” isimli tâziyâne için bk. *Hophopname* (Bakü, 1914), s. 259.

22 A.T., “Tercüme mi Tebdil mi ve yahut Tahvîl mi?”, *Güneş* (Bakü, 27 Aralık 1910), sy. 102, s. 3. Ayrıca bk. *Hophopname* (Bakü, 2004), c. 1, s. 425-426, 430-431.

Özgün Metin	Çeviri Metni	Sayfa (1914/2007)
hasret-i didâr-ı cemâl	hasreti-didarı-cemal	17/6
rızk-ı helâl	rızkı helal	17/6
nifak u tezat	nifak-ı tezat	29/29
ahsen bize	ihsan bize	82/66
tâbi-i fermân	tebaa-yı ferman	82/67
râz ü niyâz	vird-i niyaz	170/132

2. Tablodaki örneklerden de görüldüğü üzere kitabın başından sonuna kadar anlamın bozulduğu kelime çevirilerine rastlamak mümkündür.

Özgün Metin	Çeviri Metni	Sayfa (1914/2007)
mezmûm ²³	malum	16/5
adavet	avdet	19/12
amel	emel	22/15
gelyan ²⁴	ayran	23/18
şûride ²⁵	aslan	24/20
ötüş ²⁶	camî	27/33
mâder ²⁷	canan	41/35
kelef ²⁸	kılıf	80/65
ganmak ²⁹	kanmak	57/41; 64/55
ganmak	anlaşmak	89/75
geyret ³⁰	gayret	97/82
malakan ³¹	hilekâr	96/80

23 “Ayıplanmış, beğenilmemiş, hor görülmüş”; Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978, s. 1317; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat: Eski ve Yeni Harflerle*, haz. Aydın Sami Güneyçal (Ankara: Aydın Kitabevi, 2007), s. 641; İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Ankara: Yargı Yayınevi, 2006), s. 1086.

24 “Tömbeki içmek için kullanılan cihaz”; Seyfettin Altaylı, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı), 1994, c. 1, s. 487.

25 “Perişan, âşık, tutkun”; Sami, s. 788; Devellioğlu, s. 1004; Parlatur, s. 1588.

26 “Yanış, koşu, yürüyüş”; Altaylı, c. 2, s. 948.

27 “Anne, valide”; Sami, s. 1254; Devellioğlu, s. 560; Parlatur, s. 986.

28 “İplik, ip, tel yumağı”; Altaylı, c. 2, s. 754.

29 “Anlamak, idrak etmek”; Altaylı, c. 1, s. 452.

30 “Namus, haysiyet, şeref”; Altaylı, c. 1, s. 503.

31 “Malakanlık tarikatına mensup kimse”; Altaylı, c. 2, s. 831.

hecâlet ³²	ülfet	98/83
yekser ³³	kötü	173/136
gerçi ³⁴	keçi	174/138
kaban ³⁵	duman	190/151
kaban	çoban	209/179
gandırma ³⁶	kandırmak	64/55
ehmal ³⁷	ihmal	180/135
daldalanmak ³⁸	duldanmak	216/180

3. Kelimelerin yanlış çevirisinden dolayı anlamsız veya anlamı tahrif edilmiş mısralar ve terkipler ortaya çıkmıştır. Örneğin, “evrâd” (اوراد) kelimesinin “avrat” (عورت) olarak anlaşılması üzerine, “dualarımız, zikirlerimiz kadınlarla ilgilidir” anlamına gelen “Evrâdımız ezkârımız efsâne-yi zendir”³⁹ mısraı “Kadınımız erkeğimiz efsane-yi zendir” (s. 59/53); “Tathîr ederek dillere evrâd alırsız biz” mısraı ise “Arınarak gönlümüzce avrat alırsız biz” (s. 59/53) şeklinde çevrilmiştir. Yine “kâr” (کار) ve “karı” (قاری) kelimelerini karıştırarak kârından vazgeçmiş birine yönelik yerginin ifadesi olan “Aklın azıp ay yazık boşlamısan kârını”⁴⁰ mısraını “Aklın azıp ne yazık, boşamışsın karını” (s. 97/81) biçiminde tercüme etmiş mütercimim, tahrifatını şu dörtlükte (s. 218/172) daha detaylı görmekteyiz:

Gördüğündür Baku glasnıları
 Ki temizlettiler kûçe bazarı
 Geceler geşt⁴¹ edip yığurlar “ses”
 Arife bir işare[t] olmuş bes⁴²

32 “Utanılacak durum, hal, utanma”; Altaylı, c. 1, s. 616.

33 “Baştan başa, tamamen, herkes”; Altaylı, c. 2, s. 1240.

34 “Her ne kadar, ise de”; Altaylı, c. 1, s. 495.

35 “Yaban domuzu, kaba, büyük, cüsseli, vahşileşmiş, şişman”; Altaylı, c. 1, s. 436.

36 “Anlatmak, öğretmek, izah etmek”; Altaylı, c. 1, s. 451.

37 “Yavaş, yavaşça, usulca, sakin”; Altaylı, c. 1, s. 349.

38 “Gizli bir yere sığınmak, kendini bir şeyin etkisinden korumak, saklanmak”; Altaylı, c. 1, s. 225.

39 Evrâd (اوراد): dualar; ezkâr (اذکار): zikirler, dualar; zen (زن): kadın, hanım, karı; Sami, s. 85, 194, 687; Devellioğlu, s. 242, 246, 1178; Parlatır, s. 425, 430, 1864. Sabir’in bu şiirini, “Türk âleminin Şekspir’i” ibaresiyle andığı Namık Kemal’in “Âmâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır” mısraıyla başlayan şiirine mizahî bir nazire olarak yazdığı kuvvetle muhtemeldir. bk. *Hophopname* (Bakü, 1914), s. 54.

40 Boşlamak: bırakmak, vazgeçmek; Altaylı, c. 1, s. 146.

41 Geşt etmek: dolaşmak, gezmek, seyretmek; Sami, s. 1166; Devellioğlu, s. 287; Parlatır, s. 505.

42 Bes: yeter, kafi; Altaylı, c. 1, s. 120.

Gördüklerin Bakü'nün çöpçüleri
 Ki temizlediler hep küçeleri
 Gece dolaşıp bağırırlar
 Herkesi uyarıp çağırırlar

Şiirde vurgulanmak istenen, 1917 Rus Devrimi'nden önce дума ve şehir konseyi üyeleri olan glasnıların (basit bir anlatımla milletvekili veya belediye başkanlarının) seçim öncesinde sokakları temizlettikleri ve vatandaşlardan oy almak için geceleyin kapı kapı dolaştıklarıdır. Buradaki “glasnı” kelimesini “çöpçü” şeklinde algılayan mütercim, milletvekili olmanın rüşvet ve korkutma gibi iki önemli şarta bağlı bulunduğu hicvedildiği “Glasnı seçkisini koydu Dum müzakereye”⁴³ (s. 240) isimli tâziyâneyi tercüme metnine almış olsaydı, herhalde “Çöpçü seçimlerini Дума aldı gündemine” başlığıyla çevirir ve bu şartları “çöpçü” olabilmenin gereklerinden addederdi. Kanaatimizce tabloda verdiğimiz diğer örnekler de çevirideki durumun ne kadar vahim olduğunu gösterir niteliktedir:

Özgün Metin	Çeviri Metni	Sayfa (1914/2007)
Günde atasız bir neçe patrânı uşaglar, Ta öğrenesiz şive-yi davanı uşaglar! ⁴⁴	Günde deseniz bir nice destanı, çocuklar! Ta öğrenesiye şiir dilini, divanı, çocuklar!	40/36
Bu mümteniyyi, kabil-i imkân mı sanırsan?	Bu seçkinliği sen bir olay mı sanırsan?	63/63
Ten yere böldü zehirle yekser Acem cemaatin ⁴⁵	Tan yeri böldü zehirle tekçe Şii cemaatin	86/73
Karlı dağlarda soğuktan ölenin canı gora ⁴⁶	Karlı dağlarda acıdan ölenler geçmez hora!	94/79
Ay geçen eyyâm olasan indiler! ⁴⁷	Biraz zaman geçince usanıp indiler	193/154
Hem vâlide hem vâlideye ağ olasız siz ⁴⁸	Hem valide hem valideye uşak olasız siz	41/37

43 Milletvekili seçimlerini Дума gündemine aldı.

44 Patran/patron: ateşli silah mermisi, kurşun; Altaylı, c. 2, s. 960. Vladimir Georgievîç Şerbinin, Ehsan Mamed Mustafayev, *Rusça Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1989, s. 593.

45 Ten: eşit; Altaylı, c. 2, s. 1122.

46 Gor: mezar, kabir; Altaylı, c. 1, s. 539.

47 İndi: şimdi, bu an, şu anda; Altaylı, c. 2, s. 698.

48 Ağ olmak: itaat etmemek, lafı geri çevirmek, tâbi olmamak; Altaylı, c. 1, s. 12.

Ođlu sögdükçe ferahtan açılır bâl ü peri ⁴⁹	Ođlu sövdükçe ferahlanır, sanki bir peri	51/49
Menziline yığmısan partretin cinlerin ⁵⁰	Menziline yığmıssın şeytanetin cinlerin	97/80
Kâh şafaktek düşürem dağlara,	Kâh sabaha dek vururam dađlara,	83/68
Yanđılı vulkan görürem gorhmuram	Yangınlı balkan görürem korkmuram	
Kavl-i sarıh iken acaba “men kefer” sözü,	Kavli belli iken acaba “ben nefer” sözü,	168/131
Etmektesin bahane-yi tekfir her sözü	Etmektesin bahane-yi tekfir hersözü.	

4. Mütercim dönemin ruhuna; mezkûr coğrafyadaki fikrî, sosyopolitik hayatla ilgili asgari bilgiye bile vâkıf olmadığı için gizli imzaları da çevirmeye teşebbüs etmiştir. Daha doğrusu sadece bir yerde (s. 25/21) bunların takma ad olduğunu söylemişse de bunları açıklama zahmetine katlanmamış, diğer sayfalarda ise keyfi bir tercüme yöntemi izlemiştir. Böylece, “Lağlağı”⁵¹ ismi “Şaklaban”; “Mozalan”⁵² ismi “Babacan”; “Heyvere”⁵³ imzası “Çulsuz”; Sabir’in kendisi tarafından kullanılan “Nîzedâr”⁵⁴ ise “Mızrakçı” şeklinde trajik bir çeviriye (s. 217-218/171-172) tâbi tutulmuştur. “Gızdırmalı”⁵⁵ ve “Sırtıh”⁵⁶, mütercimin diliyle, “Kızdırmalı” ve “Sırtık” (s. 23/17) isimleri, Türkiye Türkçesi’ndeki benzer kelimelerden dolayı olacak ki böyle bir “tercüme değeri” kazanamamıştır.⁵⁷ Oysaki Çarlık yönetiminin polisiye tedbirlerinden korunabilmek amacıyla dönemin yazarlarının gerçek adları yerine, farklı imzalar kul-

49 Bâl ü per: kol ve kanat; Sami, s. 350; Devellioğlu, s. 858; Parlatur, s. 1351.

50 Partret/portret: resim, tasvir, suret, portre; Altaylı, c. 2, s. 976; Şerbinin, Mustafayev, s. 666.

51 Lağlağı: çok konuşan, boşboğaz, geveze, alay, istihza, maskara; Altaylı, c. 2, s. 810.

52 Mozalan: bir sinek türü; Altaylı, c. 2, s. 878.

53 Heyvere: kaba, terbiyesiz, edepsiz, biçimsiz, sefil, perişan; Altaylı, c. 2, s. 639.

54 Nîzedâr: mızraklı, süngülü; Devellioğlu, s. 843.

55 Gızdırmalı: sıtma hastalığına yakalanmış, sıtmalı; Altaylı, c. 1, s. 521.

56 Sırtıh/sırtığ/sırtık: utanmaz, arsız, yüzsüz; Altaylı, c. 2, s. 1043.

57 “Lağlağı” Celil Mehmedkuluzâde’nin, “Mozalan” Abdürrahim Bey Hakverdiyev’in (1870-1933), “Heyvere” Ali Razi Şemsizâde’nin (1888-1938), “Gızdırmalı” M. H. Zeynalov’un kullandığı gizli imzalarındandır. Söz konusu takma adlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Mir Celal, Firidun Hüseyinov, s. 26-27; Abbas Zamanov, *Sabir ve Mûasirleri*, s. 110; *Hophopname* (Bakü, 2004), c. 1, s. 333, 336; c. 2, s. 243-244; Celil Memmedguluzâde, *Felyetonlar, Megaleler, Hatireler, Mektuplar* (Bakü: ADU Neşriyatı, 1961), s. 842.

landığı, bu alanla ilgilenen araştırmacılar tarafından bilinen ya da bilinmesi gereken bir husustur.⁵⁸

5. Tercüme sırasında “canın becehennem” (canın cehenneme) ifadesinin karşılığı olarak “canına cehennem” (s. 18/9) gibi Türkçe’ye yeni terkipler kazandıran mütercimim şiirleri belli bir bütünlük içerisinde çevirmediği, anlaşılmayan veya farklı anlamlara gelen kelimeleri bir yerde açıklarken, başka bir yerde böylesine fuzulî çabaya rağbet etmemiş olmasından da görünmektedir. Örneğin, Azerbaycan Türkçesi’nde “yetişmek, varmak, ulaşmak”⁵⁹ anlamına gelen “çatmak” kelimesi (s. 182/143) olduğu gibi kullanılmış, evladının kâfire benzetildiğinden yakınan bir babanın “Sevgili evladımı kâfire okşatmışız”⁶⁰ cümlesi (s. 172/140) yanlış anlamaya müsait bir biçimde bırakılmıştır.

6. Zihninde sadece olumsuz bir molla imajı bulunduğundan olsa gerek, *Molla Nasreddin* dergisinin kastedildiği Molla’nın “bâfâide” (faydalı) işlerini “bifâide” (faydasız) işlere dönüştüren (s. 148/111) mütercimim, birçok yerde verdiği açıklama dipnotları ya metnin anlaşılmasını daha güç duruma sokmakta ya da okuru yanıltmaktadır. Şöyle ki, sözlük kullanmaktan pek hoşlanmadığı anlaşılın çevirmen, “bid’at” kelimesini bir yerde “Zulüm, dine aykırı tutum” (s. 17/6), başka bir yerde ise “zulüm, işkence” (s. 66/56); “dehâlet”⁶¹ kelimesini “merhamete, himayeye sığınma”⁶² (s. 19/12); “maârif” kelimesini “kültür, Milli Eğitim Bakanlığı” (s. 29/28); “sağ”⁶³ kelimesini “gözü açık, uyanık” (s. 41/37); “tor”⁶⁴ kelimesini “görgüsüz” (s. 94/79); “umûrât”⁶⁵ kelimesini “işçiler” (s. 123/95) olarak vermiştir. Yine, “bir tür evlilik” anlamını ifade eden⁶⁶ “sîğe” kelimesini “uyarmak amacıyla kenara çekmek, konuşmak, kulağını bükmek” (s. 60/54); İran’ın Meşhed kentindeki kutsal yerleri ziyaret edenlere verilen bir ad olan⁶⁷ “meşhedî”yi “bir adamın şehit olduğu ya da gömüldüğü yer” (s. 179/134); tebaa anlamına gelen⁶⁸ “raiyyet”i

58 Burada mütercim, Sabir’in takma adı olan “Hophop”u çeviri süzgecinden geçirseydi elimizdeki kitabın ismi ne olurdu acaba diye düşünmeden geçemediğimizi de belirtmek isteriz.

59 Altaylı, c. 1, s. 195.

60 Okşatmak: (buradaki anlamı) benzetmek; Altaylı, c. 2, s. 928.

61 Dehâlet: karışma, müdahil olma; Mehmet Kanar, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Birim Yayınları, 1993), s. 278; Parlatur, s. 327.

62 Büyük ihtimalle Devellioğlu’nun hazırladığı sözlükten faydalanarak böyle bir açıklama yapan mütercimim şiiri anlamadığı çok açıktır. Meseleyi sözlük açısından ele aldığımızda ise sadece bu anlamın verilmiş olmasını bir eksiklik olarak görmekteyiz. bk. Devellioğlu, s. 171.

63 Sağ: (buradaki anlamı) canlı, diri, hayatta olan; Altaylı, c. 2, s. 1008.

64 Tor: ağ, hile, tuzak; Altaylı, c. 2, s. 1146.

65 Umûrât: işler, maddeler, şeyler; Sami, s. 169; Parlatur, s. 1751.

66 Altaylı, c. 2, s. 1044.

67 Altaylı, c. 2, s. 859.

68 Sami, s. 666-667; Devellioğlu, s. 875; Parlatur, s. 1386.

“Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslüman olmayan uyruklar” şeklinde açıklarak bir çeviri faciasına imza atmıştır. Mütercimim “Hani Anna gibi sokulgan, hani Sonya gibi nazlı” biçiminde tercüme ettiği “Hani Anna’tek barışnan hani Sonya’tek nigârın”⁶⁹ (s. 123/95) mısrandaki Anna isminin “Anna Karenina”ya, Sonya’nın ise “Tolstoy’un karısı”na gönderme olduğuna ilişkin açıklamaları da tamamen yanlış, asılsız, kulaktan dolma bilgilerdir. Diğer bir ifadeyle bunlar mütercimim tarih ve edebiyat bilgisinden yoksun olmasının, Azerbaycan Türk kültürüne dair cehaletinin, yorumlarını tefekkür süzgecinden geçirmeden ve temel kaynaklara inerek esaslandırmadan vermesinin birer tezahürüdür.

7. Mütercimim çeviri sırasında kullandığı, fakat bize göre akademik ciddiyetten uzak olan yöntem gelince, ilgili metindeki orijinal kelimeyi başkasıyla değiştirmekten -ki yeni kelime bazen tam zıt bir anlam dahi ifade edebilir- ve bunu dipnotta açıklamaktan ibarettir. Binaenaleyh “Bunca ki gedip mektebe bildikleri bestir”⁷⁰ mısraını “Bunca ki gedip mektebe, bezm-i elesttir” (s. 24/20) şeklinde çeviren mütercim önce konuyla hiçbir alakası olmayan “bezm-i elest” ibaresini bulmuş; ardından ise bunu “Allah’ın ruhları yaratıp ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ dediği an.” biçiminde yorumlama ihtiyacı hissetmiştir. Aşağıdaki örnekler de söz konusu yöntemin basit bir dikkatsizlik değil, bilinçli bir uygulama olduğunu göstermektedir.

Özgün Kelime	Değiştirilmiş Kelime	Mütercimim Yorumu	Sayfa (1914/2007)
hedyan ⁷¹	nađan	bilmez, cahil	16/5
horsend ⁷²	fodul	kibirli	17/6
adâvet	avdet	karşı gelme, dönüş	19/12
biclik ⁷³	desise	oyun	21/14
idbâr ⁷⁴	bikarar	kararsız	125/98
nümûdâr ⁷⁵	halukâr	bulunulan durum, şartlar	160/122

69 Barışna/barışnya: genç kız, küçük hanım, matmazel; Şerbinin, Mustafayev, s. 33. Nigâr: resim, sûret, sevgili, put, sanem; Sami, s. 1470; Devellioğlu, s. 833; Parlatur, s. 1296.

70 Bes: yeter, kâfi; Altaylı, c. 1, s. 120.

71 “Terbiyesiz edesiz sözler, küfür”; Altaylı, c. 1, s. 618.

72 “Kanaatkâr, mutlu, memnun, neşeli”; Kanar, s. 256.

73 “Hile, düzen, dalavere, düzenbazlık, hilebazlık”; Altaylı, c. 1, s. 127.

74 “Çirkin, suratsız, acayip”; Altaylı, c. 2, s. 675.

75 “Görünen, örnek, numune”; Sami, s. 1472; Devellioğlu, s. 848; Parlatur, s. 1309.

bikâr ⁷⁶	bizar	rahatsız, bıkmış, küskün	161/123
itikât	inkiyad	Boyun eğme, teslimiyet	178/142
göftâr ⁷⁷	etvar	tavırlar	192/154
kavim	uruk	insanlık	228/1

8. Mütercim çeviri metninde, eserin birçok baskısında mevcut nüansları dikkate almamıştır. Yukarıda anlatılan hatalara kıyasla fazla önemli olmayan bu hususu, yapıldığı takdirde Sabir'in meramının daha iyi anlaşılması olacağını düşündüğümüz için dile getiriyoruz. Örnek olarak özgün metin içerisinde kullanılan, fakat çeviride dikkat edilmeyen soru işaretlerini (?) alabiliriz. Nitekim bu işaret "İşte söz, işte amel (?), işte muvafık bir meram!" / "İşte söz, işte amel, işte muvafık meram!" mısraındaki (s. 213/169) "amel" kelimesiyle birlikte, aslında ortada herhangi bir uygulamanın bulunmadığına veya yanlış uygulamaya dikkat çektiği gibi, Sultan Abdülhamid'in dilinden söylenen "Ülkede tek tek veba (?) var derler, ondan korkmuşam" / "Ülkede yer yer veba var diyorlar, ondan korkmuşum" mısraındaki "veba" (s. 214/170) sözcüğüyle beraber dönemin siyasî çalkantılarına işaret etmektedir.

Özetlersek, elimizdeki kitabı ne Sabir'in düşüncelerine karşıt biçimde çeviri olarak adlandırmamız ne de, ihtiva ettiği yanlışlardan dolayı, akademik açıdan iyi bir uyarılma olarak nitelendirmemiz mümkündür. Mütercim tarafından yazılan "Önsöz", yazar ve kitapla ilgili doyurucu bilgi vermemekte, yapılması imkânsız gibi görünen bazı yanlışları içermektedir. "Sunuş"a, özellikle "çeviri" metniyle arasında olması gereken uyuma gelince burada da durumun iç açıcı olduğunu pek söyleyemeyiz. Zira ortada, okurun kafasını karıştıran ve çözüme kavuşturulması gereken bir çelişki bulunuyor. "Sunuş"taki Sabir, "İslâm dünyasında halkın topladığı bağış ile heykeli dikilen ilk büyük adam", "Ortadoğu modernleşmesinin en tipik öncülerinden biri", hep canlı kalacak kadar fikrî derinliğe sahip olan ve bütün Doğu toplumlarının her zaman baş tacı edeceği "bir halk dehası"dır. (s. V-VI) "Çeviri"deki Sabir ise, aslında edebî ve fikrî açıdan pek fazla derinliği olmayan, hatta çoğu zaman anlamsız şiirler yazarak "deha" olmuş biri intibai uyandırmaktadır. Meseleyi bu bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, Ortaylı'nın "Sunuş"u kaleme alırken, "çeviri"deki Sabir'i değil, önceden hakkında bilgi sahibi olduğu gerçek Sabir'i anlatmaya çalıştığı düşünülebilir.

76 "İşsiz, başıboş"; Sami, s. 331; Devellioğlu, s. 103; Parlatur, s. 196.

77 "Söz, laf, lakırdı"; Sami, s. 1171; Devellioğlu, s. 296; Parlatur, s. 530.

Bunlardan başka, “çeviricinin” Arapça, Farsça ve Osmanlıca’nın yanı sıra, Azerbaycan Türkçesi’ne ilişkin bilgisi de yetersizdir. Bu husus hem kelimelere yanlış anlam vermesinden hem de onları doğru bir şekilde okuyup yazamasından kaynaklanmaktadır. Maalesef çoğu yerde ya metni anlamamış ya da “çeviri” metninin, aslı ile aynı anlamı ifade etmesini pek fazla önemsememiştir. Beyitler, hatta mısralar arasındaki bütünlük birçok yerde ortadan kalkmış, bütünlük bozulduğundan anlamsız veya anlaşıl(a)maz ibareler meydana çıkmıştır. Bir bütün olarak şiirler değil, sanki ayrı ayrı mısralar gelişigüzel biçimde “tercüme” edilmiş, çevrilemeyenler atılmış; yersiz ilave ve ihtisarlar yapılmış, şiirlerin vezni bozulmuş, gerekli yerlerde açıklayıcı dipnotlar verilmemiş ve ender olarak karşımıza çıkan açıklamalarda anlamsız yorumlara başvurulmuş; Osmanlıca ibarelerin yazılışında bile yanlışlar yapılmıştır. Mütercim *Hophopname*’nin Ankara 1975 neşrini veya en azından bazı kısımlarının yayımlandığı çalışmalarını görmüş olsaydı büyük olasılıkla bu hataları asgari düzeye indirmiş olurdu diye düşünüyoruz.

Sonuç itibarıyla, XX. yüzyıl Azerbaycan/Türk edebiyatında önemli bir yer işgal eden *Hophopname*’yi Türkiye Türkçesi’ne kazandırma düşüncesi kanaatimizce takdir edilmesi gereken bir girişim olmuştur. Bunu, İsa Öztürk’ün kendi ifadesinden; bu çeviri sayesinde Türkiyeli okuyucunun yergi şiirlerinin tadına varması (s. IX) şeklindeki emelinden de görmek mümkündür. Fakat mütercimin metinde ciddi hatalar, uyarlamalar yaptığı ve bu nedenle Hasan Âli Yücel’in vurguladığı gibi ehemmiyetli ve medeniyet davası için müessir bir tercüme faaliyetine yaklaşmadığını da belirtmeliyiz. Dolayısıyla Türkiye İş Bankası Yayınları gibi saygın bir kurumun eserindeki hataları diğer baskılarda telafi etmesini her şeyden önce bir Türk okuru olarak temenni etmekteyiz.

Elmin Aliyev

Educational Strategies among Muslims in the Context of Globalization, Some National Case Studies

der. Holger Daun, Geoffrey Walford.

Leiden: Brill, 2004. v1 + 285 sayfa.

Geçtiğimiz yıllarda Batı dünyasında, özellikle de 11 Eylül olaylarından sonra, bir taraftan bazı sosyokültürel çevrelerde İslâm ve Müslümanlara karşı olumsuz yaklaşımların geliştirildiği sezilirken, bir taraftan da İslâm dini ve bu dine